

ÚZEMNÍ VÝVOJ MĚSTA PLZNĚ V LETECH 1781 - 2015

Lucie Jebavá, Petra Jílková

I. NKARTGD

Praha 2015

1 ÚVOD

V rámci předmětu Aplikace geoinformatiky v sociální geografii byl vypracován projekt, jenž si klade za cíl zachytit územní vývoj města Plzně mezi lety 1781 - 2015, během nichž došlo k významným územním změnám města. V první části textu bude stručně popsán historický vývoj rozšiřování území města Plzně. Dále bude nastíněn postup při výběru vhodných mapových podkladů a vlastní zpracování grafického výstupu. Na závěr bude uvedena ukázka grafického výstupu znázorňující územní vývoj města Plzně v uvedeném období 1781 - 2015. Práce je výsledkem projektu číslo DF12P01OVV033 "Zpřístupnění historických prostorových a statistických dat v prostředí GIS", který je podporován Ministerstvem kultury České republiky v rámci programu Aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI)

2 ÚZEMNÍ VÝVOJ PLZNĚ (1781 - 2015)

Vznik města je datován k roku 1295, kdy bylo z příkazu krále Václava II. založeno město Nová Plzeň. Až do konce 18. století bylo město uzavřeno v městských hradbách. Na počátku sledovaného období, tedy v 80. letech 18. století, bylo ve vnitřním městě kolem 300 domů, na okolních předměstích pak jen necelá polovina (cca 140 domů). Postupná likvidace městského opevnění probíhala od 90. let 18. století. Byl to poměrně zdoluhavý proces. Až v polovině 19. století byly hradby definitivně zbourány a městské jádro bylo propojeno s okolními předměstími. Městské jádro uzavřené v hradbách mělo velmi omezené možnosti územního růstu, během první poloviny 19. století tak docházelo především k dynamickému růstu okolních předměstí. Kolem roku 1850 stoupl počet domů na předměstí více než dvojnásobně (více než 300 domů). V polovině 19. století žilo ve městě a přilehlých předměstích kolem 10 000 obyvatel. Město bylo v této době uspořádáno do čtyř částí - Vnitřní město a tři předměstí - Říšské, Saské a Pražské.

Vzhledem ke své geografické poloze mělo město výborné předpoklady pro rozvoj a během druhé poloviny 19. století se postupně proměnilo v průmyslové centrum regionu. Územní rozvoj města byl limitován geografickými podmínkami (říční údolí) a rozmístěním rozsáhlých průmyslových areálů. Geografii města významně ovlivnilo především umístění a rozsah Škodových závodů, které se nacházely v západní části Říšského předměstí (dnes Jižní Předměstí) a v katastrálním území Skvrňany a Doudlevice. Jejich poloha výrazně omezila rozvoj města západním směrem a zabránila integraci obcí v této části města.

Nedostatek prostoru pro další územní rozvoj, populační růst a průmyslový rozvoj města vedly k postupnému rozšiřování zástavby a infrastruktury i na území katastrů přilehlých obcí a přirozeně tak došlo ke vzniku jakési aglomerace. Tato skutečnost vyústila v roce 1924 k připojení čtyř okolních obcí - Doubravka, Lobzy, Doudlevice a Skvrňany. Sloučením došlo k nárůstu počtu obyvatel města o téměř 20 000 obyvatel. V roce 1930 pak na území města žilo téměř 115 000 obyvatel. Nově vzniklý útvar byl nazýván Velká Plzeň. K dalšímu rozšíření města došlo během 40. let 20. století. V roce 1942 bylo

připojeno celkem sedm obcí - Bolevec, Bukovec, Újezd, Božkov, Koterov, Černice a Hradiště. Ve stejném roce byla k městu připojena i obec Valcha, která byly až do roku 1938 součástí obce Litice. Roku 1949 pak byly k městu připojeny další tři obce - Červený Hrádek, Litice a Radobyčice. Ke stejnému datu (1. leden 1949) se Plzeň stala krajským městem. V roce 1950 byla k městu připojena osada Nová Hospoda, jež se nachází v katastrálním území Skvrňany. Dle údajů ze sčítání obyvatel měla Plzeň k roku 1950 přibližně 130 000 obyvatel.

Roku 1960 došlo k územní reorganizaci města, k městu byla připojena obec Letkov a město bylo administrativně rozděleno na 6 správních obvodů. Roku 1964 byly některé z okrajových částí města odloučeny. Konkrétně se jednalo o Letkov, Litice, Radobyčice, Černice a Koterov, které byly na několik let připojeny k nově vzniklému okresu Plzeň-jih. Odloučen byl též Červený Hrádek, který byl připojen k okresu Plzeň-sever. Obec Litice byla k městu definitivně připojena již v roce 1970, obce Černice, Radobyčice, Koterov a Červený Hrádek byly znovu připojeny roku 1976. Ve stejném roce byly připojeny také obce Radčice a Křimice. V roce 1980 žilo na území města cca 172 000 obyvatel. Poslední výrazné územní změny nastaly v roce 2003, kdy byly k městu připojeny obce Lhota, Malesice a Dolní Vlkyš. K roku 2003 se Plzeň stala obcí s rozšířenou působností. Od 1. ledna 2000 je Plzeň krajským městem Plzeňského kraje. Dnes je Plzeň členěna na 10 městských částí a 25 částí obce (Tab. 1). Dle dostupných údajů žije dnes na území města 169 033 obyvatel.

Plzeň		4. Plzeň 4
1. Plzeň 1		1. Bukovec
1. Bolevec		2. Červený Hrádek
2. Severní Předměstí		3. Doubravka
2. Plzeň 2-Slovaný		4. Lobzy (Plzeň 4)
1. Božkov		5. Újezd
2. Černice (Plzeň 2-Slovaný)		6. Východní Předměstí (Plzeň 4)
3. Doudlevice (Plzeň 2-Slovaný)		5. Plzeň 5-Křimice
4. Hradiště		1. Křimice
5. Koterov		6. Plzeň 6-Litice
6. Lobzy (Plzeň 2-Slovaný)		1. Litice (Plzeň 6-Litice)
7. Východní Předměstí (Plzeň 2-Slovaný)		7. Plzeň 7-Radčice
3. Plzeň 3		1. Radčice
1. Doudlevice (Plzeň 3)		8. Plzeň 8-Černice
2. Jižní Předměstí		1. Černice (Plzeň 8-Černice)
3. Litice (Plzeň 3)		9. Plzeň 9-Malesice
4. Nová Hospoda		1. Dolní Vlkyš
5. Radobyčice		2. Malesice
6. Skvrňany		10. Plzeň 10-Lhota
7. Valcha		1. Lhota
8. Vnitřní Město		
9. Východní Předměstí (Plzeň 3)		

Tab. 1 Městské části a části obce Plzeň pro rok 2005

3 METODIKA

3.1 Výběr mapových podkladů

Informace o průběhu územního vývoje města ve zvoleném období (1781 - 2015) byly získány převážně z Historického atlasu měst České republiky a Historického lexikonu obcí České republiky. Na základě získaných poznatků o územním rozšiřování Plzně (viz výše) pak byly vymezeny základní fáze územního vývoje města:

- **1781** - město uzavřeno v hradbách
- **1840** - zbourání hradeb, propojení města s předměstími
- **1924** - vznik Velké Plzně - připojení obcí Doubravka, Doudlevec, Lobzy, Skvrňany
- **1942** - připojeno 8 obcí - Bolevec, Božkov, Bukovec, Černice, Hradiště, Koterov, Újezd, Valcha
- **1949** - připojeny 3 obce - Červený Hrádek, Litice, Radobyčice
- **1950** - připojena osada Nová Hospoda
- **1960** - připojena obec Letkov
- **1964** - odloučení okrajových části města - Černice, Červený Hrádek, Letkov, Litice, Koterov, Radobyčice
- **1970** - definitivně připojena obec Litice
- **1976** - připojeny obce Radčice a Křimice a dříve odloučené obce Černice, Červený Hrádek, Koterov, Radobyčice
- **2003** - připojeny obce Lhota, Malesice a Dolní Vlkýš

Vymezení jednotlivých fází územního vývoje bylo klíčové pro následný výběr mapových podkladů. Mapové podklady byly vybírány s ohledem na časové určení jednotlivých změn tak, aby vždy zobrazovaly rozsah území města v požadovaném roce či jen několik málo let poté. Kromě časového hlediska bylo nutné mapové podklady vybírat s ohledem na znázornění průběhu hranic katastrálních území jednotlivých obcí, které byly k Plzni během daného období připojeny.

Na základě těchto požadavků byl pro zachycení územního rozsahu města na konci 18. století vybrán plán města z roku 1781. Rastrová podoba plánu byla převzata z GIS aplikace projektu Staré mapy umístěné na Mapovém portálu města Plzně. Stav katastrálních hranic města v polovině 19. století byl získán z vektorové vrstvy katastrálních území z dob Stablního katastru, který byl na základě telefonické dohody poskytnut pracovníkem Ústředního archivu zeměměřictví a katastru Stanislavem Meissnerem. Územní rozsah Velké Plzně a průběh katastrálních hranic obcí připojených roku 1924 byl převzat z Plánu města z roku 1926. Plán byl v rastrové podobě exportován z GIS aplikace projektu Staré mapy. V GIS aplikaci projektu byl dostupný také Plán města z roku 1924, který by zachycoval město přesně v roce vzniku Velké Plzně. Plán však nemohl být plně využit z důvodu chybějícího mapového listu v severozápadní části města. Podkladem pro zachycení územních změn ve 40. letech 20. století, kdy došlo k připojení celkem 12 obcí, byl Plán města Plzně z roku 1947. Plán byl

v rastrové podobě získán z Historického atlasu měst České republiky. Vzhledem k nedostupnosti mapových podkladů, které by zachycovaly územní rozsah města v letech 1949 a 1950, kdy došlo k připojení obcí Červený Hrádek, Litice a Radobyčice a osady Nová Hospoda, byly katastrální hranice těchto obcí převzaty z časově nejbližšího zdroje, kterým byl právě Plán města z roku 1947.

Průběh hranic města k roku 1960, kdy byla k městu připojena obec Letkov, byl získán z vektorové vrstvy okresních hranic z roku 1961, která byla získána z volně dostupných dat projektu „Zpřístupnění historických prostorových a statistických dat v prostředí GIS“. Průběh okresních hranic byl zvolen jako směrodatný vzhledem k faktu, že rozsah území města Plzně odpovídal rozsahu okresu Plzeň-město. Z obdobné skutečnosti jsme vycházely i při tvorbě hranic města k roku 1970 a 1976, které byly převzaty ze stejného projektu z vektorové vrstvy okresních hranic v roce 1970, resp. 1980. Průběh katastrálních hranic obcí připojených počátkem 21. století a průběh aktuálních hranic města Plzně byly získány z aktuální verze Základní mapy ČR 1:10 000. Odpovídají tedy stavu hranic k roku 2015.

3.2 Vlastní zpracování

Po studiu dostupné literatury a vyhledání vhodných mapových podkladů dle zadaných požadavků (viz výše) bylo přistoupeno ke zpracování grafického výstupu v komerčním software ArcMap 10.1. V první fázi zpracování byly vybrané mapové podklady georeferencovány na podkladě Základní mapy ČR 1 : 10 000, která byla využita v podobě prohlížečské služby WMS. Jako vřícovací body byly voleny křižovatky významných cest nebo mosty, které byly snadno identifikovatelné v obou mapových podkladech. Dále byla provedena ruční vektorizace hranic katastrálních území daných obcí z dílčích mapových podkladů v měříku 1 : 10 000 a větším. Z Plánu města Plzně (1781) byl vektorizován průběh městských hradeb a také průběh hranice města. Znázorněná hranice města zahrnuje kromě Vnitřního města uzavřeného v hradbách také okolní předměstí. V roce 1840 nebylo město členěno na části a tvořilo celistvé katastrální území, jehož hranice byly získány z dostupné vektorové vrstvy Stablního katastru. Průběh hranic katastrálních území obcí tvořící Velkou Plzeň (1924) byl převzat z Plánu města z roku 1926. Vnitřní hranice katastrálních území jednotlivých obcí, které těsně sousedily s katastrálním územím Plzně z roku 1840, byly ponechány beze změny. Zvektorizovány byly pouze vnější hranice katastrálních území tak, aby odpovídaly stavu k roku 1926. Tímto způsobem probíhala vektorizace hranic ze všech mapových podkladů. Průběh vnitřní hranice katastrálního území obce vždy tedy odpovídá stavu platnému k období předešlé změny. Průběh vnější hranic katastrálního území obce pak odpovídá stavu v době jejího připojení k městu. Tento způsob zpracování byl zvolen vzhledem k zadání projektu, jehož cílem nebylo zachytit změnu průběhu vnitřních hranic katastrálních území, ale zachytit pouze vnější podobu hranic, které zachycují územní rozsah města v daném období.

Získané polygonové vrstvy pak byly sloučeny do společného mapového projektu a provedena vizualizace pomocí vhodných kartografických vyjadřovacích prostředků. Pro znázornění územního vývoje města byla zvolena areálová metoda s využitím jednobarevné stupnice. V daném období bylo

nutné zachytit také obce, které byly k městu v jednom roce připojeny, následně byly od města odloučeny a několik let existovaly jako samostatné obce, a poté byly k městu v jiném roce znovu definitivně připojeny. Pro odlišení těchto obcí (Černice, Červený Hrádek, Litice, Koterov, Radobyčice) byla zvolena metoda kvalitativního rastru, která zachycuje oba roky připojení dané obce. Pro lepší pochopení významu daného kartografického prostředku je v grafickém výstupu uvedeno podrobnější vysvětlení. Metoda kvalitativního rastru byla použita i pro vyznačení změny vnějších hranic katastrálních území města, ke kterým došlo mezi obdobími připojení dané obce k městu a aktuálním rokem 2015. Aktuální průběh hranice města reprezentuje nejvýraznější červená linie. Zakresleny byly také hraniční linie zobrazující průběh hranice města v letech 1961 a 1970, kdy došlo k výrazným změnám v územním rozsahu města. Především pak v roce 1970, kdy došlo nejen ke změnám průběhu hranic města, ale také ke změnám průběhu katastrálních území některých obcí, které však vzhledem k nedostupnosti mapových podkladů nemohly být zachyceny. Mezi lety 1961 - 1970 došlo k rozšíření katastrálního území Hradiště na úkor katastrálního území Koterov. Z části katastrálního území obce Černice pak vzniklo nové katastrální území Bručná. Jak již bylo zmíněno výše, zachycení změny vnitřních hranic katastrálních území jednotlivých obcí nebylo cílem projektu, proto byly vykresleny pouze hraniční linie pro roky 1961 a 1970, která zachycují územní změnu města v daném mezidobí.

4 ZÁVĚR

Územní rozvoj města Plzně v od konce 18. století do dnešní doby probíhal v několika etapách. Během sledovaného období let však nedocházelo pouze ke změnám průběhu vnější hranice města, ale i k mnoha dílčím změnám v průběhu hranic katastrálních území jednotlivých obcí, které se k Plzni postupně připojovaly. Vzhledem k zadaným cílům projektu a také nedostupnosti mapových podkladů, nebylo možné tyto dílčí změny zachytit. Závěrečný grafický výstup projektu si tedy klade za cíl zobrazit významné milníky v územním rozvoji města Plzně a zachytit průběh hranic města v jednotlivých fázích vývoje. Správnost průběhu hranic byla vždy pečlivě ověřena na dostupných věrohodných mapových podkladech a podkladových dat v podobě vektorových vrstev. Dílčí informace o průběhu územního rozvoje města byly získány z odborných literárních zdrojů.

Použité zdroje

ANDERLE, J., ŠIMŮNEK, R. (2009): Historický atlas měst České republiky: Svazek č. 21, Plzeň. Historický ústav Akademie věd ČR, Praha. 36 s. Dostupné z: <http://www.plzen.eu/obcan/o-meste/multimedia/ebook/knihy/ebook-historicky-atlas.aspx> [cit. 8. 6. 2015].

Chronologická historie Plzně [online]. Plzeň město, 2002. Dostupné z: <http://web.zcu.cz/plzen/history/index-cz.html> [cit. 5. 6. 2015].

Mapový portál města Plzně - Staré mapy [online]. Správa informačních technologií města Plzně, 2015. Dostupné z: <http://gis.plzen.eu/staremapy/> [cit. 8. 6. 2015].

MARTINOVSKÝ, I. a kol. (2004): Dějiny Plzně v datech. NLN, Praha. 789 s.

MATUŠKOVÁ, A., MIRVALD, S. (1994): Geografie města Plzně. s. n., Praha. 107 s.

Oficiální informační server města Plzně - Městské obvody [online]. Magistrát města Plzně, 2015. Dostupné z: <https://www.plzen.eu/obcan/o-meste/informace-o-meste/mestske-obvody/> [cit. 9. 6. 2015].

RŮŽKOVÁ, J., ŠKRABAL, J. a kol. (2006): Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005 (2. díl). Český statistický úřad, Praha. 624 s. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20538302/13n106cd2.pdf/ed17fd22-0421-4b48-98ec-9a86f45aec8a?version=1.0> [cit. 5. 6. 2015].

Podkladová data

Historická data v GIS. Vektorová vrstva administrativních hranic okresů v letech 1921 - 2011. URRLab, PŘF UK, Praha, 2013.

Město Plzeň. 1 : 10 000. Stavební odbor II., 1926.

Orientační plán města Plzně. 1:15 000. E. Kosnar, 1947.

Situations Plan der königl: Kreisstad Pilsen. 1781.

Stabilní katastr. Vektorová vrstva katastrálních území k roku 1840. ÚAZK, ZÚ Praha, 2012.

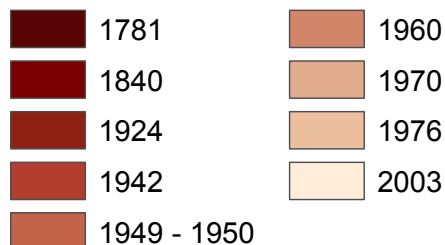
Základní mapa ČR 1:10 000. Prohlížečská služba WMS - ZM 10. ČÚZK, 2015.

ÚZEMNÍ VÝVOJ PLZNĚ

mezi lety 1781 - 2015

Rok změny*

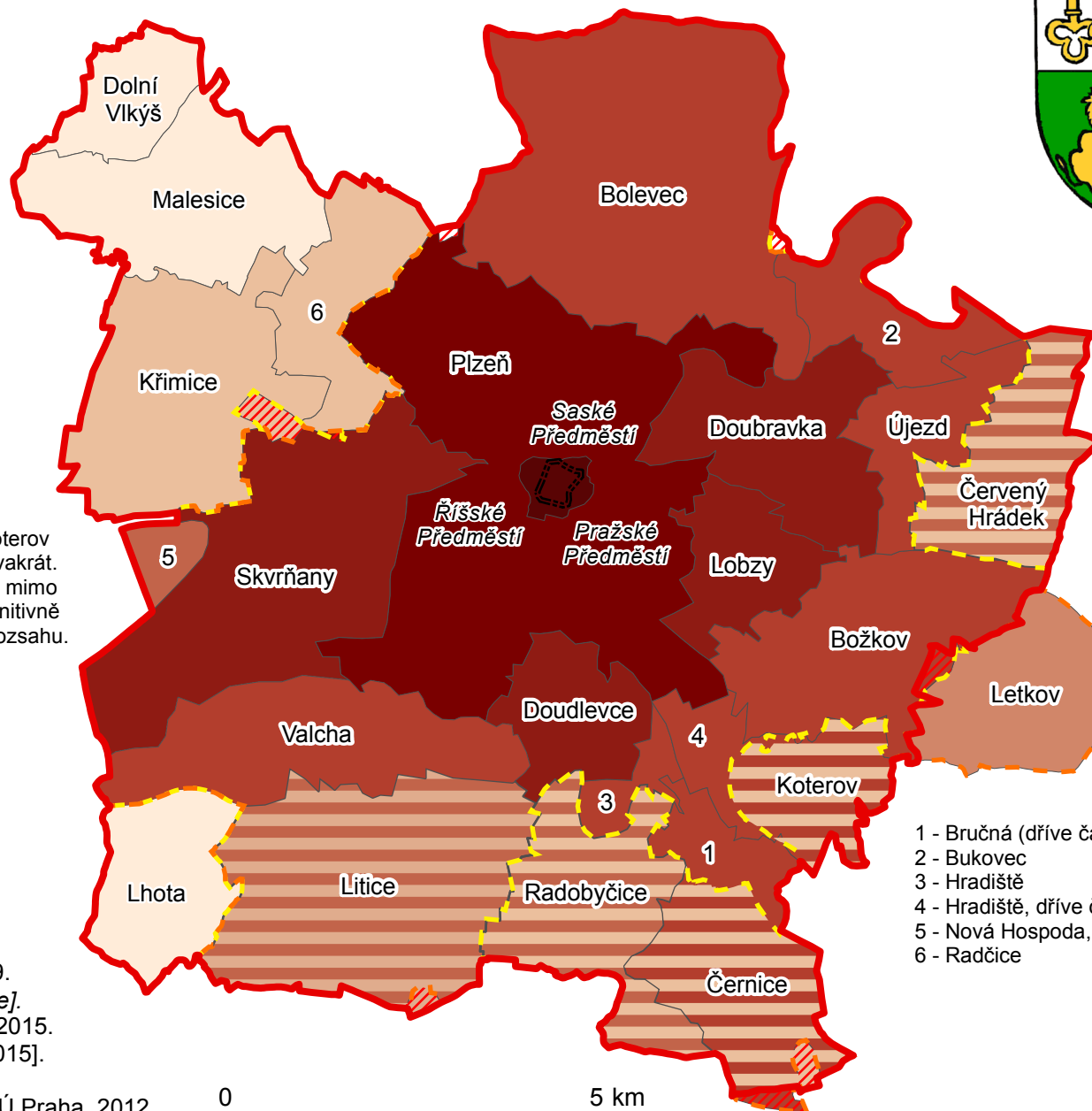
změna vnější hranice obce

* obce Černice, Červený Hrádek, Litice, Koterov a Radobyčice byly k Plzni připojeny celkem dvakrát. Od roku 1964 existovaly jako samostatné obce mimo okres Plzeň-město. V 70. letech byly k Plzni definitivně připojeny, některé z nich v pozměněném územním rozsahu.

- městské opevnění (1781)
- historické katastrální hranice
- hranice města (1961)
- hranice města (1970)
- hranice města (2015)

Použité zdroje:

Historický atlas měst České republiky: Plzeň.
 Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 2009.
Mapový portál města Plzně - Staré mapy [online].
 Správa informačních technologií města Plzně, 2015.
 URL: <http://gis.plzen.eu/staremapy/> [cit. 8. 6. 2015].
Stabilní katastr.
 Vektorová vrstva katastrálních území. ÚAZK, ZÚ Praha, 2012.
Základní mapa ČR 1:10 000.
 Prohlížeč WMS - ZM 10. ČÚZK, 2010.

- 1 - Bručná (dříve část obce Černice)
- 2 - Bukovec
- 3 - Hradiště
- 4 - Hradiště, dříve část obce Koterov
- 5 - Nová Hospoda, dnes část obce Skvrňany
- 6 - Radčice

Pozn.: Uvedeny jsou historické názvy předměstí města Plzně v roce 1840. Průběh historických katastrálních hranic je platný k datu připojení dané obce.